

VERBÁLNÍ CHOVÁNÍ

Mgr. Kateřina Chrapková, BCBA
MUNI 2024

Komunikace z pohledu **ABA**

Komunikace je druh chování, který lze učit jako kterékoli jiné chování

Chování, které je posíleno prostřednictvím druhých osob

(Skinner, 1957)

Komunikace z pohledu ABA

APLIKOVANÁ BEHAVIORÁLNÍ ANALÝZA (ABA)

je věda, která se zabývá principy chování a učení

Redukce
náročného
chování

Rozvoj
sociálních
dovedností

Rozvoj
sebeobslužných
dovedností

Rozvoj komunikace
VERBÁLNÍ CHOVÁNÍ
VB/ABA

A jiné

Komunikace z pohledu ABA

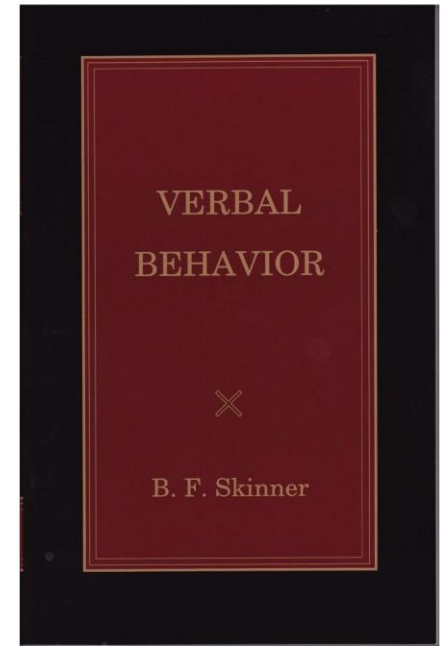
B. F. Skinner – publikace *Verbální chování* (1957)

- Vymezil komunikaci jako specifický druh chování
- Analyzoval řeč z behaviorálního pohledu

Verbální chování Skinner uvádí jako jakýkoliv pohyb, který má schopnost ovlivnit druhý organismus

Například:

- řeč (vokální verbální chování)
- psaná forma jazyka
- znakový jazyk
- gesta
- obrázky či symboly (PECS)
- Morseova abeceda
- nebo přístroj s hlasovým výstupem (SGD)

Srovnání dvou pohledů na rozvoj řeči

ŘEČ Z POHLEDU LINGVISTIKY

Rozvoj řeči je vrozený
biologický proces

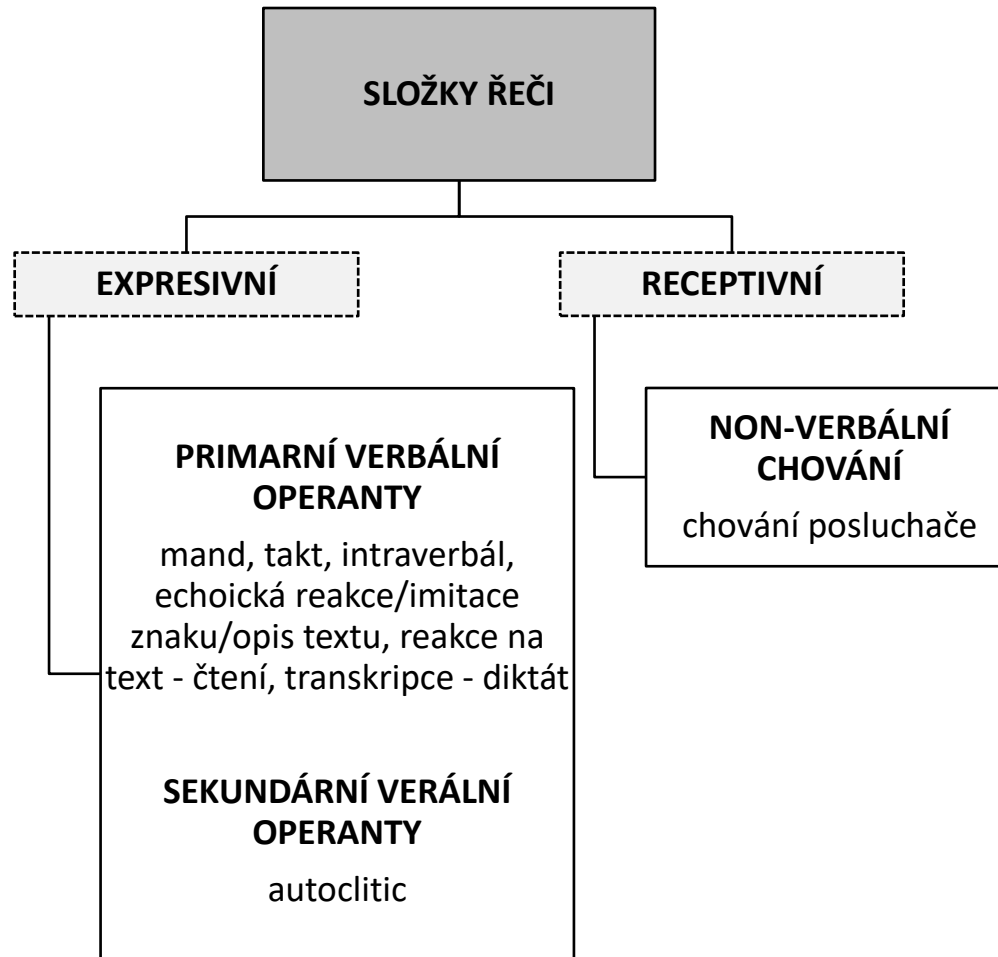
Důraz na **formu a struktur**
jazyka: syntax, pragmatickou
rovinu, délku promluvy, slovní
zásobu, gramatiku, slovní
druhy...

ŘEČ Z POHLEDU BEHAVIORÁLNÍ ANALÝZY

Řeč je **druh chování** –
verbální chování

Důraz na **funkci** jazyka:
žádost, popis, opakování slov,
odpovídání na otázky, reakce
na instrukce...

Verbální operanty jako základ pro hodnocení komunikace

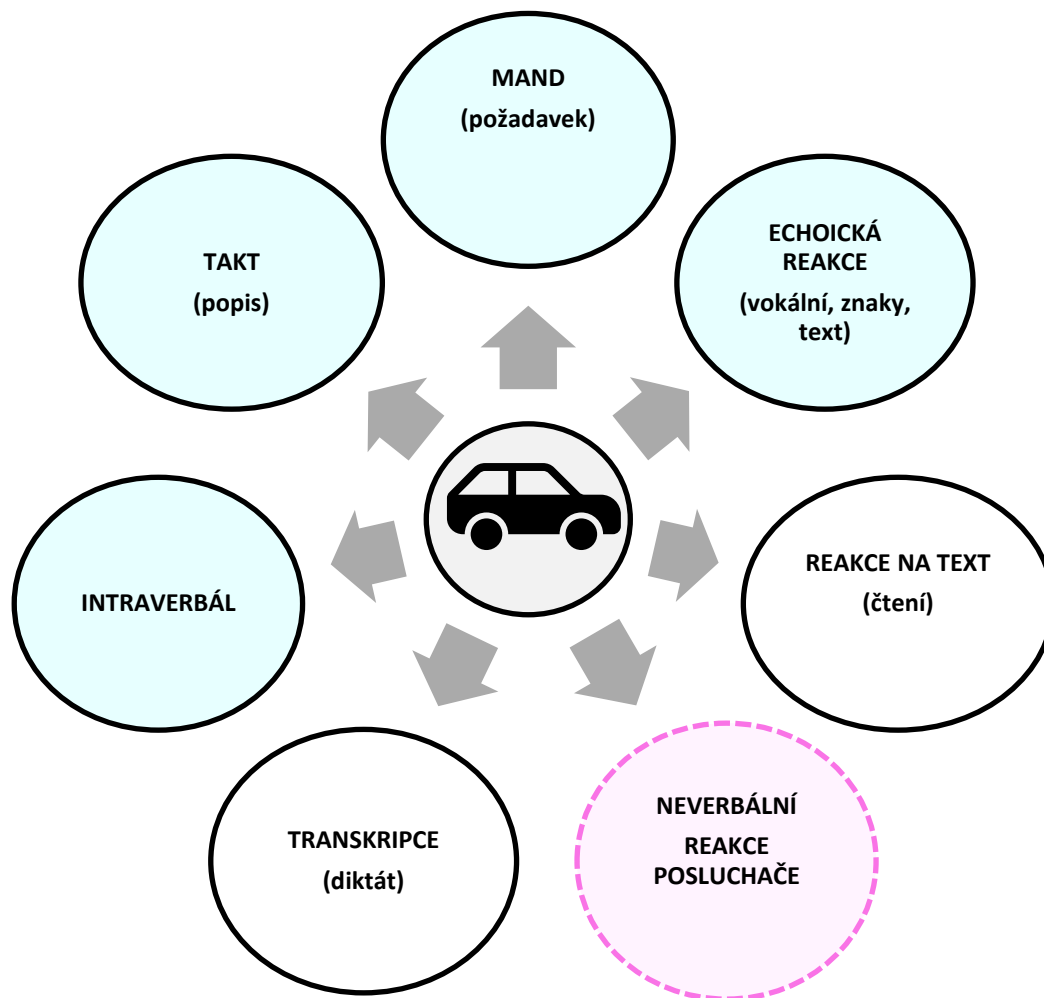
- Expresivní a receptivní složka řeči nepatří do behaviorální klasifikace řeči. Uvedené příklady jsou zde pouze pro srovnání.

Komunikace na základě funkce **verbální chování**

- Analýza jednotlivých slov je na základě **FUNKCE**, nikoli formy
- **Jedno slovo může mít několik různých funkcí** podle toho, v jakém kontextu je použito
- Rozvoj řeči je dle formátu „ABC“ jako u neverbálního chování
- Předmětem pozorování je **FUNKČNÍ VZTAH** mezi tím, co předchází chování (antecedent), reakcí (chováním) a důsledkem, který po chování následuje (konsekvent)

Verbální a neverbální operanty

Operant = kategorie odpovědí (chování) se shodnou funkcí

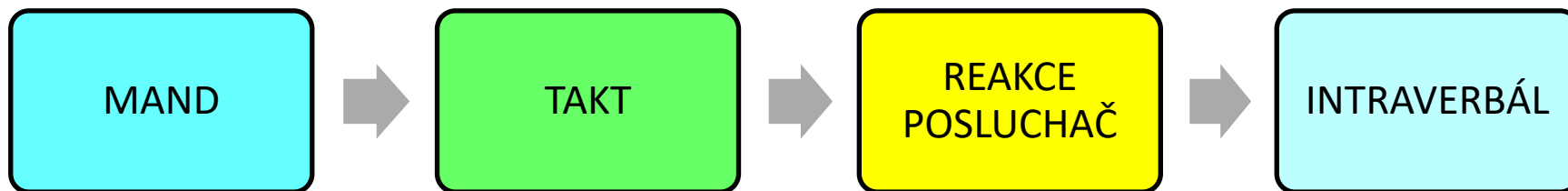

Elementární verbální operanty a neverbální chování posluchače dle Skinnera (In Cooper, Heron, Heward, 2014)

Verbální a neverbální operanty

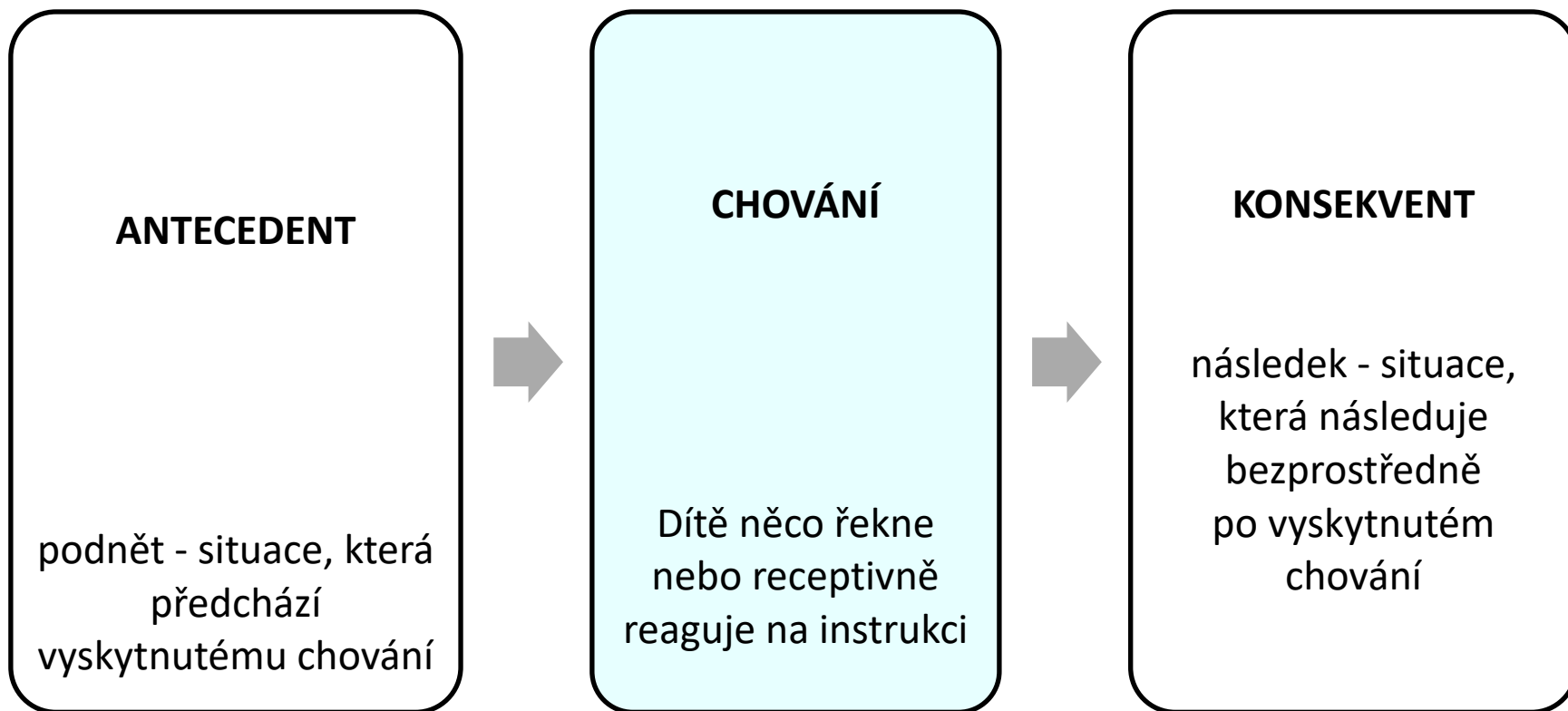
Expresivní složka řeči	MAND	ŽÁDOST o předmět, aktivitu, informaci, odstranění averzního stimulu, apod.
	TAKT	POPIS přítomného předmětu, části předmětu, vlastnosti, situace na základě smyslů (zrak, čich, sluch, hmat, chuť)
	ECHOICKÁ REAKCE	OPAKOVÁNÍ slova – vokálně, ve znaku (mimetic) nebo formou opis textu
	INTRAVĚRBÁL	OSOBA MLUVÍ O VĚCÍCH, KTERÉ NEVIDÍ , odpovídá na otázky nebo vede konverzaci
Receptivní složka řeči	REAKCE POSLUCHAČE	RECEPTIVNÍ REAKCE na instrukci druhé osoby

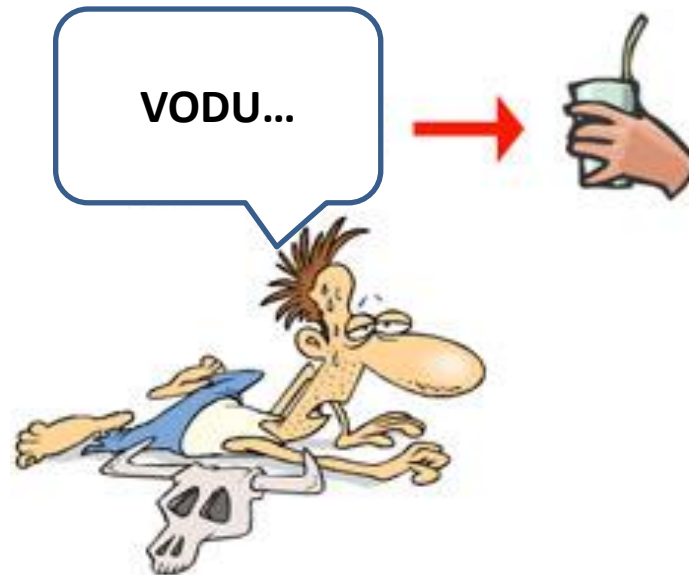
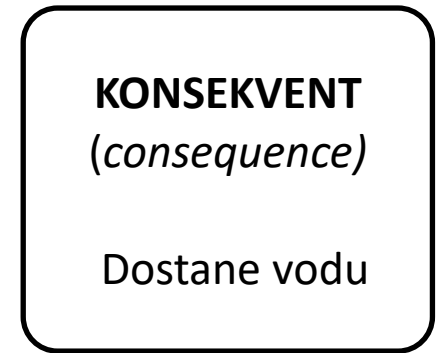
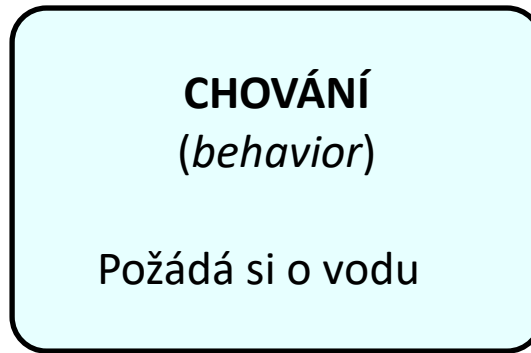
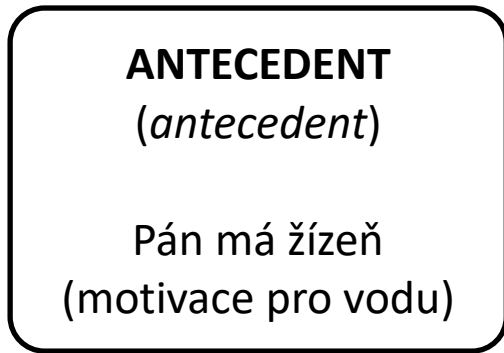
1 slovo učíme ve všech funkcích

ZÁKLADNÍ PRINCIPY CHOVÁNÍ

formát učení ABC

ABC formát při učení komunikace

A	B	C
<p>ANTECEDENT To, co předchází chování</p>	<p>CHOVÁNÍ</p>	<p>KONSEKVENT To, co následuje po chování</p>
<p>Motivace (MO) dítě je 2 hod. bez vody a má žízeň</p>	<p>MAND Řekne „voda“</p>	<p>SPECIFICKÉ POSÍLENÍ Dostane vodu</p>
<p>Neverbální stimul dítě vidí letět letadlo</p>	<p>TAKT Řekne „letadlo“</p>	<p>Generalizované posílení</p>
<p>Verbální stimul dítě slyší slovo „máma“</p>	<p>ECHOICKÁ REAKCE řekne „máma“</p>	<p>Generalizované posílení</p>
<p>Verbální stimul dítě slyší „kočka dělá...?“</p>	<p>INTARVERBÁL dítě řekne „mňau“</p>	<p>Generalizované posílení</p>
<p>Verbální stimul (antecedent a reakce spolu korespondují*, ale nemají formální podobnost) (dítě vidí napsané slovo „jablko“)</p>	<p>TEXTOVÝ OPERANT (dítě řekne „jablko“)</p>	<p>Generalizované podmíněné posílení</p>
<p>Verbální stimul (antecedent a reakce spolu korespondují*, ale nemají formální podobnost) (dítě slyší slovo „jablko“)</p>	<p>TRANSKRIPCE (dítě napíše „jablko“)</p>	<p>Generalizované podmíněné posílení</p>

Volba vhodné komunikační metody u nevkálních nebo málo vokálních dětí

Např.:

- Využití znaků ke komunikaci
- PECS (picture exchange communication system)

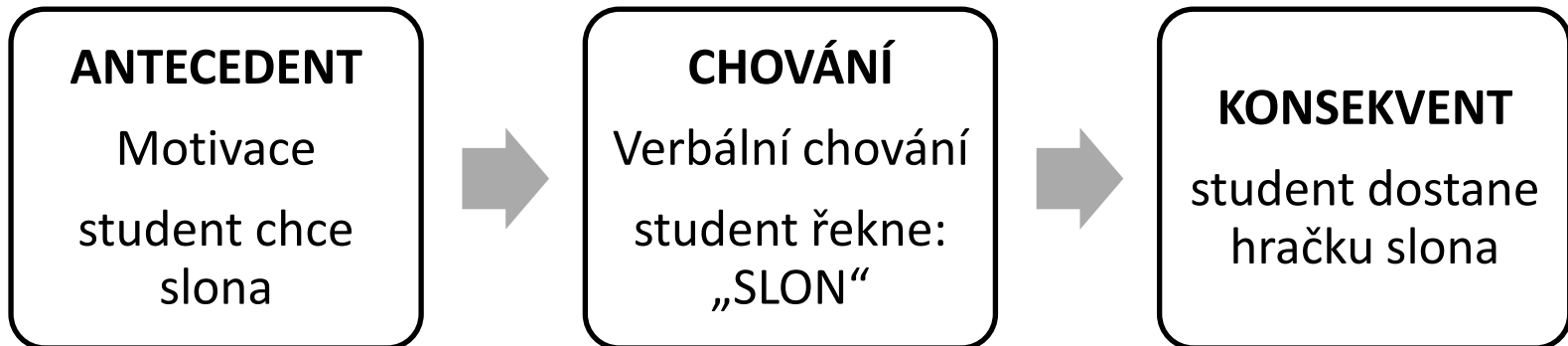
MAND (požadavek)

- Odvozeno z angl. slova „*command*“, „*demand*“ - přikazovat nebo si o něco žádat.
- Žádost o předmět, aktivitu, informaci, odstranění averzního stimulu, apod.

Příklad:

student řekne: „SLON“ , když chce hračku slona.

TAKT (popis)

- Odvozeno z angl. slova „*contact*“
- Popis přítomného předmětu, části předmětu, vlastnosti, situace, apod.
- Verbální reakce na neverbální stimul identifikovaný smysly (zrakem, čichem, sluchem, hmatem, chutí)

Příklad:

Dítě vidí v ZOO slona, ukáže na něj a řekne: „SLON“

ECHOICKÁ REAKCE

- Verbální opakování slova – vokálně, ve znaku (mimetic) nebo formou opis textu

Příklad vokální:

Učitel řekne: „SLON“

Studen zopakuje: „SLON“

INTRAVERBÁL

- Osoba mluví o věcech, které nevidí, odpovídá na otázky nebo vede konverzaci
- Promluva je evokována verbálním projevem komunikačního partnera

Příklad:

Máma se zeptá: „Co jsi dneska viděl v ZOO?“

Dítě odpoví: „SLONA“

REAKCE POSLUCHAČE (receptivní porozumění)

- Student reaguje na to co slyší, např. následuje instrukci

Příklad:

Učitel řekne: „Kde je SLON?“.

Student ukáže na SLONA.

ANTECEDENT

Verbální stimul

Učitel řekne:
„Najdi slona“

CHOVÁNÍ

Neverbální
chování

student ukáže
na slona

KONSEKVENT

Generalizované
sociální posílení

Učitel studenta
pochválí

Otázka

1. Dítě chce modelínu, řekne: „modelína“ a dostane modelínu. Jaký druh verbálního operantu je slovo „modelína“?

- a) takt
- b) intraverbál
- c) echoická reakce
- d) mand

2. Máma řekne synovi: „podej mi modelínu“. Syn ji podá modelínu. Synovo chování (podal mámě modelínu) je jaký verbální operant?

- a) mand
- b) takt
- c) reakce posluchače
- d) intraverbál

Otázka

3. Máma si s dítětem prohlíží obrázkovou knihu, přitom ukáže na obrázek kočky a zeptá se dítěte: „Co je to?“. Dítě odpoví: „kočka“. Reakce dítěte (odpověď kočka) je

- a) Mand
- b) Takt
- c) Echoická reakce
- d) Intraverbál

4. Hanička se učí anglicky. Paní učitelka jí řekne, aby po ní zopakovala nové slovo *dog*. Hanička řekne: „dog“. Verbální reakce Haničky je

- a) Mand
- b) Takt
- c) Echoická reakce
- d) Intraverbál

Otázka

5. Dítě uslyší venku zaštěkat psa a řekne: „pes“. Máma, řekne:“Ano, venku štěká pes“. Chlapcova reakce (vyslovené slovo „pes“) má jakou funkci?

- a) takt
- b) intraverbál
- c) echoická reakce
- d) mand

6. Schopnost požádat si o předmět, aktivitu, pozornost nebo informaci se dle analýzy verbálního chování nazývá:

- a) mand
- b) takt
- c) verbální imitace
- d) intraverbál

Otázka

7. Pokud hodnotíme schopnost dítěte doplňovat slova v písničce nebo odpovídat na otázky, o jaký operant se jedná?

- a) mand
- b) takt
- c) verbální imitace
- d) intraverbál

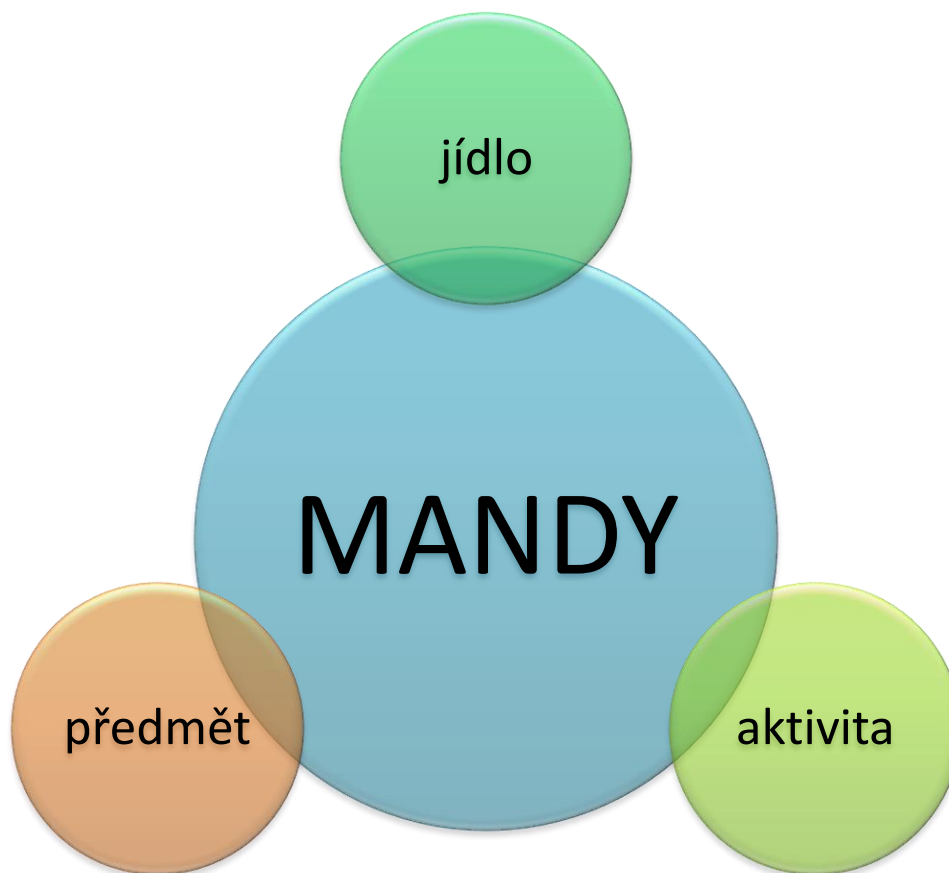
8. U jakého verbálního operantu je antecedentem motivace a konsekventem přímé posílení (dítě dostane to co chce)?

- a) mand
- b) takt
- c) verbální imitace
- d) intraverbál

UČENÍ ŽÁDOSTÍ (MANDŮ)

3 základní kategorie počátečních mandů

Mandy dle úrovně

1. Jednoslovný mand – podstatné jméno s promptem
2. Jednoslovný mand – podstatné jméno bez promptu
3. Jednoslovný mand – sloveso
4. Mandy od vrstevníků - jednoslovně
5. Jednoslovný mand – chybějící předmět
6. Spontánní mandy
7. Mand o pomoc, odstranění averzivního stimulu
8. Dvouslovné mandy – sloveso + podstatné jméno
9. Dvouslovné mandy – přídavné jméno + podstatné jméno
10. Vícečetné mandy obsahující příslovce, předložky, zájmena
11. Otázky – kdo, co, kde, kdy, jak, proč...
12. Mand o účast vrstevníků ve hře
13. Mand pro sdílení pozornosti

Učení mandů - motivace

- MANDY SE VYBÍRAJÍ PODLE NEJSILNĚJŠÍ MOTIVACE.
- **Učí se pouze, když je přítomná motivace (MO) studenta.**
- **Studen musí ukázat motivaci** (např. natahuje se po předmětu, oční kontakt)
- **Studenta se neptáme „Co chceš?“** Pokud vidíme jeho zájem o předmět či aktivitu, ihned studentovi „napovíme“ co má říct (verbální prompt nebo prompt gestem).

UČENÍ MANDŮ - PROMPT

- Při učení studentovi poskytneme dostatečnou míru pomoci. Využíváme hierarchii nejméně intruzivního, ale zároveň nejefektivnějšího promptu:
 - **plný fyzický prompt** (vedeme ruku studenta - znak)
 - **částečný fyzický prompt** (snížíme fyzické vedení - znak)
 - **prompt gestem** (modelujeme znak)
 - **verbální prompt** (řekneme mand)
 - **prompt pomocí předmětu** (student vidí předmět a proto manduje)
- Při učení mandu se postupně snižuje míra pomoci.

NÁCVIK MANDŮ U NEVOKÁLNÍCH STUDENTŮ

Příklad učení mandu ve znaku: “kostka”

1. Vytvořte motivaci (MO) k hraní si s kostkami
2. Jakmile student kostku chce, demonstруйте znak + **vokální prompt “kostka”**
3. Podejte studentovi kostku **“zadarmo”** (opakujte první 3 kroky 2-3x, abyste posílili MO)
4. Opět vytvořte MO k žádosti o kostku
5. Demonstруйте znak + **vokální prompt “kostka”**
6. Ihned poskytněte plný fyzický prompt (chyťte studentovi ruce a pomozte mu se znakem “kostka” + **vokální prompt “kostka”**)
7. Ihned studentovi dejte kostku (posílení) + **verbální prompt “kostka”**

Postupné snížení promptu v dalším kroku

(časová prodleva nebo méně intrusivní prompt)

1. Vytvořte motivaci (MO) k hraní s kostkami
2. **Časová prodleva 2-3 sekundy**, pokud student nezaznakuje do 3 sek., poskytněte prompt během 3 sek. + vokální prompt “kostka”
 1. Pokud student zaznakuje správně “kostka” do 3 sekund, ihned doručte kostku (posílení) + vokální prompt “kostka”
 2. **Diferencujte posílení** – za spontánní mand dejte více než jedenu kostku, za mand s pomocí dejte jen jedenu kostku

UČENÍ MANDU – OPRAVA CHYBY

Chybný mand ve znaku:

1. Jiný znak
2. Sebekorekce (chybný a poté správný znak)
3. Sekvence několika znaků
4. Bez reakce nebo reakce až po 3 sek.

Oprava mandu ve znaku

- Dáme studentovi ruce do neutrální pozice (podél těla nebo do klína), znovu **modelujeme znak a poskytneme plný fyzický prompt** bez časové prodlevy.
- Při několika dalších mandech studentovi poskytneme plný fyzický prompt bez časové prodlevy, aby neměl možnost udělat chybu (metoda bezchybného učení).
- Pokud se student snaží zaznakovat správný mand, ale provedení není zcela přesné, tak do znaku vkročíme a poskytneme fyzický prompt (tvarujeme).

Zdroje

- COOPER, HERON, HEWARD. *Applied Behavior Analysis*. Second Edition. Pearson, 2014. ISBN 978-1-292-02321-2.
- SKINNER, B. F. *Verbal behavior*. XanEdu, 1957. ISBN 13: 978-0-87411-591-4.
- CARBONE, V. *Teaching Verbal Behavior to Children with Autism and Related Disabilities*. Unpublished workshop Manual, 2016.
- SUNDBERG, M. *VB-MAPP Verbal Behavior Milestones Assessment and Placement Program: A language and Social Skill Assessment Program for Children with Autism or Other Developmental Disabilities-Guide*. Concord: AVB Press, 2008. ISBN 978-0-9818356-1-7.
- CHRAPKOVÁ, K. *Rozvoj komunikační schopnosti u dětí s autismem pomocí verbálního chování – aplikované behaviorální analýzy*. Praha, 2016. Diplomová práce.